

برپیگاد قزاق

از آغاز سال ۱۹۰۵، عدم رضایت ایرانیان از سیاست زمامداران وقت که سیاست مستبدانه را اعمال میکردند زیادتر میشد، این عدم رضایت با توجه به سیاست دولت روسیه تزاری که سبب سرافکنندگی مردم شده بود زیادتر میگردد و مردم را بسوی انقلاب سوق میداد. جنبشهای آزادیخواهان از شهری به شهر دیگر سرایت میکرد و بزودی کلمه مشروطیت شعار انقلابیون و سبب اتحاد میهن پرستان گردید، ابتدا فکر تغییر رژیم در شهرستانهای بزرگ مخصوصاً تهران، تبریز، رشت، شیراز و اصفهان پیدا شد ولی کم کم موج انقلاب نواحی

تجره

سرمشک کجی شهیدی

☆ — عنوان مقاله در اصل سند La Brigade Russe en Perse میباشد،

گویا منظور نویسنده مقاله از بکار بردن این عبارت آن بوده که مسجل نماید فرماندهان روسی قزاق عامل اجرای مقاصد دولت مطبوع خود در ایران بوده اند.

دور کشور را نیز دربر گرفت، شاه برای مقابله با این انقلاب چه نیروهائی در اختیار داشت؟

ارتش ایران از عده‌های منظم «نظام» و عده‌های غیر منظم «ردیف»^۱ تشکیل میشد، اولی برابر آمار شامل: پیاده، سوار، توپخانه بود. ارتش ایران در روی کاغذ از ۸۴ گردان ۸۰۰ نفری و ۳ هنگ قزاق و ۱۲۵ اسواران نامنظم (چریک) ۱۸ هنگ توپخانه که جمعاً ۱۵۰۰۰۰ سرباز بودند تشکیل میشد ولی در حقیقت قسمت اعظم این ارتش وجود خارجی نداشت.

ژنرال روسی بنام «Kossagovsky» کوساگوسکی، فرمانده سابق بریگاد قزاق‌های ایران در گزارش محرمانه خود اطلاعات جالبی از نیروی ارتش ایران بدولت روسیه داده است. خدمت نظام مطلقاً زیر امر استبداد قرار دارد، سربازان فقط برای امرار معاش وارد خدمت شده‌اند، بین سربازان ارتش ایران اشخاص پیر نیز وجود دارد. ۲ هنگ‌ها که میبایستی ۸۰۰ نفر سرباز داشته باشند سربازان موجود آن از ۲۰۰ نفر تجاوز نمیکنند. در مورد چریکها وضع از اینهم بدتر است. سواران حوزه نظام قزوین که تعداد آنها ۶۰۰ نفر برآورد میگردد از ۸۰ نفر تجاوز نمیکنند که ۵۰ نفر آنها هم بعنوان گماشته نزد افسران خدمت میکنند. حاکم قزوین فقط ۳۰ نفر سوار چریک در اختیار دارد.

هزینه ارتش ایران خیلی کم است، حقوق و جیره افسران و سربازان پرداخت نمیشود عدم پرداخت حقوق سبب ناراحتی های پی در پی در بین سربازان میگردد.

لباسهای افسران و سربازان بطور مرتب داده نمیشود. اسلحه آنها

۱- کلمه‌های «نظام» و «ردیف» بصورت «Nizam» و «Redf» در متن فرانسه نوشته شده است.

۲- «در قانون برای ثبت نام نظامیان سن مشخص پیش‌بینی نشده است بطوریکه میتوان در صفوف نظام ایران پیرمرد ۸۰ الی ۹۰ ساله را پهلوی جوان ۱۶ ساله دید.»

Colonel, Medvedev, Persia. Saint-Petersbourg 1909

تفنگ، ورندل «Werndl» یا کرنیکا Krinka میباشد که اغلب آنها هم زنگ زده اند. این جنگجویان که ظاهری فقیرانه دارند بکار بردن اسلحه را نمیدانند و از نظر تیراندازی هم ضعیف هستند و قادر نیستند هدفها را از نزدیک بطور دقیق نشانه گیری کنند.

در ایران در حال حاضر، خدمت نظام به مسلمانان اختصاص دارد، مسیحیان، اسرائیلیان، زرتشتیان و همچنین شهرنشینان در نظام ایران خدمت نمیکنند. قسمت اعظم سربازان پیاده از طوایف یکجانشین دهات آذربایجان میباشد که فقط ۱۵ درصد آنها را میتوان از نظر نظامی بودن بحساب آورد.

سنگینی خدمت نظام روی دوش آبادیهای فقیر است. دهات مالکین بزرگ و آبادیهاییکه قلمرو «نیول» اغنیا و ثروتمندان و مخصوصاً بزرگان و اشخاص مهم میباشد ملزم بدادن سرباز نیستند. ساکنین شهرهای بزرگ راه فرار از نظام را بخوبی میدانند آنها بعناوین مختلف از خدمت نظام شانه خالی میکنند. ساکنین دهاتی که سرباز میدهند مجبورند معاش عائله تحت تکفل او را تأمین کنند و همچنین بخود سرباز هم بادادن انعام، تدارك و خانواری کمک نمایند.

انعام هدیه ایست که یکمرتبه داده میشود و ارزش آن ۵ تا ۲۰ تومان است^۳. تدارك خرج سالیانه است از ۶ تا ۲۰ تومان. خانواری پاداشی است که بصورت جنس داده میشود و معمولاً گندم است، ولی اغلب این بخششهای اجباری رارؤسا برای خود بر میدارند و به سربازان چیزی نمیدهند و علاوه بر آن سعی دارند که از سربازان هر چه میتوانند بیشتر استفاده کنند و سربازان چون تدارك نمیشوند مجبورند برای امرار معاش بمشاغل دیگری که با حرفه سربازی آنان وجه تشابهی ندارد مشغول گردند. عده ای از آنها نزدنجبای ثروتمند

۳- تومان معادل ۴/۳۵ فرانک میباشد (نویسنده).

ویا خارجیان پولدار خدمت میکنند و مرسوم است که آنها دو نفر سر بازارا برای خود اجیر نمایند تا یکی در روز و دیگری در شب پاسداری بدهد. سربازان اغلب آشپزی و سایر کارهای منزل را هم انجام میدهند.

حقوق ثابتی برای کار این سربازان پرداخت میشود، قزاق پیاده سه تومان دریافت میکند، قزاق سوار که کالسکه ارباب را هنگام گردش در شهر اسکورت میکند روزانه چهار تومان دریافت مینماید. این رسم تقریباً مورد تأیید رؤسا بود زیرا آنها بخوبی میدانستند سربازی که مستمری خود را دریافت نمیکند قادر به تأمین معاش روزانه نخواهد بود و بهمین علت چنانچه در خارج به شغلی مشغول شوند مورد بازخواست قرار نخواهند گرفت، بعضی از آنها که پول دارند رباخواری را پیشه خود کرده اند و در مقابل هر نوع اشیاء کم قیمت نقره ای وام میدهند و منفعت هنگفتی در ماه از بدهکار دریافت میدارند. چنانچه بدهکاران شکایتی از زیادی بهره بکنند و یا برعکس سربازان از مشتریان خود بعلت عدم پرداخت بدهی شکایت نمایند، مقامات مسئول از سربازان حمایت کرده و بدهکاران را مجبور به پرداخت بدهی مینمایند.

عده از سربازان برای پیدا کردن کار در بازار سرگردان هستند بعضی از آنها به قصابی، سقط فروشی و یا صرافی مشغولند.

توپخانه ارتش ایران دارای دو بیست توپ سرپرست که اغلب برنزی میباشد قنداق و چرخهای توپها وضع اسفناک و رقت باری دارند، تاریخ ساخت آنها به زمان امپراطور یس کاترین دوم (۱۷۹۶-۱۷۶۳) مربوط میشود که به پادشاه ایران هدیه کرده بود و همچنین توپهای برنزی از نوع Uchatius موجود است که در هر حال، هیچیک از این توپها ارزش ندارند چون بواسطه ماندن

در متن مقاله چنین است ولی با توجه با ارزش پول و هزینه زندگی در آن تاریخ چنین مینماید که این مبلغ ماهانه باشد.

«مترجم»

در قورخانه زنگ زده و علاوه بر آن سرباز و افسری که بتواند آنها را بکاراندازد وجود ندارد و حتی اسبی که قادر به کشیدن آنها باشد نیست. استحکاماتی در ایران موجود نیست مگر چند دیوار مخروطی و گلی و چند خندق و یک باستیان و چند برج و باروی کوچک در تهران بطور کلی، این ارتش قادر به حمایت از شاه در مقابل انقلابیون نمیباشد و در عین حال خودش هم در صورت سرکشی و طغیان خطرناک نیست. دولت بعلت خالی بودن خزانه قادر نیست تشکیلات نظام مرتبی بوجود آورد.

پس از قتل ناصرالدین شاه که در ۱۸۹۶ بوسیله میرزا رضا کرمانی اتفاق افتاد ثروت او که بی حد و حساب تصور میشد افسانه‌ای پیش نبود، خزانه مملکت خالی دولت مقروض و بجای جواهرات گنجینه مغول بزرگ Grand Mogol سنگهای بدلی قرار داده بودند. دولت بواسطه مشکلات مالی نمیتوانست حقوق ارتش را پرداخت کند و یک نارضایتی مداوم بین افسران و سربازان وجود داشت. و بهمین دلیل سربازان تکیه گاه قابل اطمینانی برای شاه نبودند هنگام اغتشاش ۱۹۰۶ چهارصد سرباز از گارد شخص شاه یعنی از دسته‌های منتخب و صمیمی، بعلت فتوای روحانیون، از سر کوبی انقلابیون خودداری کردند یک هنگ کامل نیز از آنها پیروی کرده و از جنگ با مردم خودداری کرد.

تنها حامی شاه و تنها مدافع جدی رژیم استبداد در ایران و برای مدتی زیاد «بریکاد قزاق اعلی حضرت شاه» بود. این بریکاد نقش مهمی در کشور بازی کرده است و لازم میباشد که در مورد مبدأ تشکیلات آن مطالبی را به اطلاع برسانم.

بریکاد قزاق سی سال است که در ایران تشکیل شده و موقعی که ناصرالدین شاه در سال ۱۸۷۸ در دومین مسافرت خود به اروپا از ایران میگذشت مشاهده کرد سربازانی با اونیفورم واحد در نقاط مختلف این ایالت در بین راه تشریفات نظامی بجا آورده و او را اسکورت میکنند.

این قزاقها پس از جنگ با عثمانیها در سال ۱۸۷۷ در ایران مستقر شده بودند وضع ظاهر هنگ‌های قزاق که اونیفورم زیبا و سازوبرگ درخشانی داشتند نظر شاه را جلب کرد.

از مدتها پیش دولت ایران تصمیم گرفته بود که به تشکیلات نظام مملکت سرو صورتی بدهد و برای این منظور با دولت اتریش مذاکراتی را شروع کرده و به این نتیجه رسیده بودند که دولت اتریش هیئت‌هایی از کلیه صنوف بغیر از سوار برای تعلیم دادن به ارتش ایران به تهران اعزام نماید ولی این مذاکرات هرگز بمرحله عمل درنیامد.

انگلیسی‌ها که مایل به توسعه نفوذ خود در ایران بودند مصراً بدولت ایران پیشنهاد میکردند تا سوار نظام را تشکیل بدهد و ضمناً یادآور میشدند که آنها از تشکیلات سوار نظامی که در بنگال هندوستان ایجاد کرده بودند نتیجه خوبی گرفته‌اند.

و در ضمن وعده هر نوع کمک مالی هم به ایران داده بودند. دولت ایران خیلی مایل بود پیشنهاد دولت انگلیس را قبول کند و شاه ایران هم که با مشکلات داخلی فراوان در جدال بود بی‌میل نبود که انگلیس‌ها را هم در دست داشته باشد.

ولی آخر الامر روسیه موفق شد به «دسیسه‌های انگلیس» غلبه کند و در نتیجه دولت روسیه تزاری در ۱۸۷۹ فرمان تشکیل بریگاد قزاق را در ایران بدست آورد که فرمانده و مربیان آن نیز از سنت پترزبورگ اعزام شوند، شاه پس از ورود به تفلیس رسماً به نایب‌السلطنه قفقاز گرانده-دوک - میشل - پاولوویچ، Grand-duc - Michel Pavlovitch مراجعه کرد و تمایل خود را مبنی بر اعزام افسران روسی بایران و تشکیل یک واحد سوار نظام قزاق ابراز داشت. اعلیحضرت تزار روسیه نیز فوراً فرمان لازم برای اجرای این برنامه صادر نمود. در ابتدا اولین هیئتی که به ایران اعزام شدند سه افسر و پنج درجه‌دار بود.

رئیس این هیئت يك نفر سرهنگ دوم ستاد به اسم دومونتوویچ A.Domontovitch بود که در واحد ایروان خدمت میکرد .

این افسر بعداً شرح مسافرت خود را در ایران طی مقالاتی در مجلهٔ روسکیا استارینا Rouskaia Starina منتشر کرد . اسامی سایر افسران عبارت بود از سرگرد آ. براتکوف A.Bratkoff افسر مدرسه قزاق Slavropol و يك افسر از هنگ اکاترینودار Ekaterinodar بنام کوچاران Koucharenko . در ۱۸۸۲ سرهنگ دوم دومونتوویچ به روسیه احضار و سرهنگ شار کوسکی Charkovsky برای مدت سه سال بعنوان مربی نظامی قزاق‌های ایران انتخاب گردید .

متن قراردادی که توسط وزیر امور خارجه ایران میرزا سعیدخان و وزیر روسیه به امضاء رسیده است در روزنامه یومیه تهران بنام حبل‌المتین (۱۱ مه ۱۹۰۹) درج گردید . بریکاد قزاق در ۱۸۸۰ بادهنگ تشکیل گردید و دولت روسیه يك آتشبار مجهز به نوپهای مدل ۱۸۷۷ محصول کارخانه ابوشوف Obouchoff ساخت روسیه به آن هدیه نمود .

بودجه این واحد بطور مجزا تعیین گردید و محل آن نیز از درآمدهای گمرکات شمال ایران تأمین شد . همه میدانستند که تمام عواید گمرکات ایران تحت کنترل دو دولت همسایه یعنی روس و انگلیس میباشد . عواید گمرکات خلیج فارس در گرو مبلغ (۱۲/۵۰۰/۰۰۰) فرانک قرض بود که ایران از دولت انگلیس بموجب قرارداد ۱۹۰۲ دریافت نموده بود .

عواید گمرکات شمال ایران یعنی بنادر دریای خزر - انزلی^۶ - آستارا -

4- Domontavitch, Souvenirs du voyage de la première mission militaire russe en perse . Rovskaia Starina , 1908, Nos 2, 4.

5- The persian revolution , by E. Browne , p . 229 .

کتاب انقلاب ایران بقلم ادوارد برون ص ۲۲۹ .

۶- پهلری .

مشهد سر ۷ - کنار - گواس ۸ و غیره و همه گمرکات همجواری با قفقاز و ترکستان در گرو و دوقره قرض بمبلغ ۳۲/۵۰۰/۰۰۰ روبل بود که بموجب قرارداد ۱۹۰۱ و ۱۹۰۲ دولت ایران از دولت روسیه گرفته بود^۹ تمام عواید گمرکات شمال ایران بمصرف تادیه قرض روسیه و هزینه بریگاد قزاق شاه میرسید. در حقیقت حقوق تمام افسران و سربازان بریگاد قزاق کلاً در دست دولت روسیه بود و در عین حال بودجه این واحد اساسنامه و نظامنامه مجزائی داشت.

فرمانده قزاقها فقط از شاه اطاعت میکرد مطیع وزیر جنگ ایران و یا سایر مستخدمین دولت نبود.

از نقطه نظر سیاسی و دیپلماتی دستورالعمل لازم را از کنسول روس میگرفت. فرمانده قزاقهای ایران مستقیماً از سنت پترزبورگ Saint-Petersbourg تعیین میشد و حقوق خود را هم بر طبق دستورالعمل سفارت روسیه از بانک

۷- بابلسر .

۸- Kenar - Guass

کتابخانه مدرسه لهرده لم

۹- اولین مرتبه ۲۲۵۰۰۰۰۰۰۰ روبل (۶۰ میلیون فرانک) بود که بامداخله بانک استقراضی روس و بابت ۵ درصد دریافت شده بود که در ۷۵ قسط و سالیانه ۸۰۰۰۰۰ فرانک تادیه و مستهلك گردد.

مرتبه دوم ۱۰ میلیون روبل در ۱۹۰۱ در مقابل ودیعه عواید تمام گمرکات دریافت شد، برای دریافت قرض در مرتبه ثانی دولت ایران متعهد شده بود که تا سال ۱۹۱۲ از هیچ دولت دیگر وام دریافت نکند. در اواخر ۱۹۰۲ بدهی دولت ایران سنگین تر شد زیرا بامواقت بانک روس سومین قرض را دریافت نمود. بدون شك چهارمین قرض هم بدنبال میآمد که دولت انگلیس از اعمال سوداگرافه روسیه و نفوذ او در ایران وحشت زده شد و با تمام وسائل بانقلابیون کمک کرد. اولین نتیجه این انقلاب کم شدن نفوذ دولت روس، حفظ و توسعه نفوذ دولت انگلیس بود و همچنین سبب خروج وزیر بطریکی گمرکات آقای نوس M. Naus یعنی عامل اصلی سیاست روس گردید و همچنین این انقلاب موجب ایجاد بانک ملی ایران شد و وطن پرستان آرزو داشتند که بوسیله بانک ملی بتوانند بسرعت اقتصاد مملکت را از قید و تیول دولت روسیه خارج نمایند.

استقراضی روس دریافت مینمود و او در کشور ایران در تحت اراده سن پترزبورگ بود و کور کورانه دستوراتی را که به او داده میشد انجام میداد. در شب انقلاب ۱۹۰۵ این بريگاد تحت فرماندهی و.پ. لیاخوف V. P. Liakoff وستاد روسیه قرار داشت ابوابجمعی این واحد از دوهنگ سوار با چهار اسواران، يك گردان پیاده با چهار گروهان، دو توپخانه سوار با چهار قبضه توپ که جمعاً ۱۵۰۰ نفر میشدند تشکیل میافت، چهار افسر روسی به اسامی سروان پربی نوسوف Perebinosoff مربی توپخانه، سروان اساول Essaul (سروان قزاق) و آ. ژ. بلاسنوف A. J. Blasnoff مربی سوار و سروان و. ژ. اوچاکوف V. J. Ouchakoff روس با اسم م. و اچوسکو M. Voitchuscko و يك كمك جراح دامپزشك بنام M. Pliss درجه دار روسی و ۵ نفر Ouriadniks به اسامی بوندارنکو Bondarenko کراوزف Kravzoff و کلسنیکف Kolesnikoff سافرونو و Safronov و نروبسک Nerubaiski^{۱۰}. کلیه افسران روس مواجب خود را بمانند اینکه در کشور خودشان (دولت روسیه) هستند از Saimt - Pétérsbourg دریافت میکردند و علاوه بر آن بعنوان مربی بريگاد شاه، کلنل مبلغ ۲۴۰۰۰ فرانک و افسران هر يك مبلغ ۵۰۰۰ روبل (۱۶۰۰۰ فرانک) از حکومت ایران دریافت مینمودند. درجه داران هم مانند افسران حقوق و علیق اسب خود را نیز از سنت پترزبورگ دریافت مینمودند و ضمناً بهر يك از آنها هم دولت ایران ماهیانه مبلغ ۹۵ روبل (۲۵۵ فرانک) پرداخت مینمود^{۱۱}.

در این بريگاد ۲۷۰ افسر ایرانی خدمت میکرد که حقوق آنها بامقایسه با حقوق افسران و درجه داران روس خیلی ناچیز بود. آنها بطور متوسط ۱۵

۱۰ - در تمام ارتش ایران ۲۸ افسر ۶۳ درجه دار روس خدمت میکنند.

۱۱ - جمعاً يك سرهنگ ۳ افسر و ۵ درجه دار روسیه سالیانه ۱۶۱۹۲ تومان میگرفتند در صورتیکه ۲۷۰ افسر ایرانی با فرمانده خود ۳۶۵۴۹ تومان بیشتر حقوق نداشتند

تا ۲۵ روبل (۲۷ تا ۶۶ فرانک) در ماه حقوق دریافت مینمودند. فرمانده سوار ۴۲ روبل فرمانده هنگ ۶۲ روبل و ژنرال ایرانی که آجودان کلنل لیاخوف بود ۱۰۰ روبل در ماه دریافت میداشتند. مع الوصف وضع افسرانیکه در بریگاد قزاق خدمت میکردند از سایر افسران بهتر بود و علی‌رغم حقوق ناچیزی که دریافت میداشتند از وضع خود راضی بودند. حقوق قزاقهای ساده ماهیانه ۳ تا ۵ تومان (۱۵ تا ۲۵ فرانک) است اغلب این سربازان از طایفه شاهسون، کرد و ترکمن و یا افغانی میباشند به آسانی میتوان فهمید که این سربازان از موقعیت جدید خود خوشحال هستند زیرا آنها در پرتو حمایت شاه و بدون کیفر به چپاول و ارضای اهیل خود مبادرت میکنند. برای خدمت در بریگاد قزاق جوانان تهران را با حزم و احتیاط و باتوصیه‌های مخصوص آنها به تعداد خیلی کم و ضمانت والدین و سایر افسران می‌پذیرند.

سربازخانه بریگاد قزاق در مرکز تهران واقع است، این سربازخانه بنائی است وسیع سه طبقه که مطابق قواعد مهندسی اروپائی توسط ژنرال روس کوساگورکی Kossagorky ساخته شده است دارای ۵ حیاط، اصطبل، قورخانه و ساختمانهای دیگر میباشد و دیوار بلند آجری آنرا احاطه کرده است.

ما میتوانیم ثابت کنیم که بریگاد قزاق از ابتدای امر بعلت تشکیلات مالی، سیاسی و نظامی خودش و بواسطه موقعیت انحصاری که در تهران دارا میباشد وسیله بی نظیری در دست کابینه سن بترزبورگ بود و بمانند جلودار نفوذ روس در ایران است این واحد در عین حال تنها حامی جدی استبداد و تاج و تخت پادشاه است بطوریکه محمدعلی شاه بعد از بمباردمان مجلس به کلنل لیاخوف Liakoff میگفت « شما سلطنت مرا نجات دادید ». بعد از کودتای ۲۳ ژوئن ۱۹۰۸ که ۲۵۰ داوطلب به بریگاد قزاق اضافه شد و

تویخانه به چند قبضه توپ فرانسوی و چهار مسلسل مجهز گردید. در ۲۵ مه ۱۹۰۹ در مجلس عوام انگلستان در مورد مسئله جنگ در ایران از رفتار افسران روسیه انتقاد شد و سخنگوی دولت گری^{۱۲} Grey اعلام کرد: «میگویند امکان دارد کودتای لیاخوف از حد دستورائیکه باو داده شده است تجاوز کرده باشد و اگر هم چنین باشد آقای گری متقاعد شده که لیاخوف بدون مجوز به چنین کاری اقدام کرده است و از طرف دولت روسیه چنین دستوری بمشارالیه داده نشده است.»

این موضوع را میبایستی یادآور شویم که فرمانده بریکاد قزاق در ایران همیشه چنین وانمود میکرد که به ارتش روسیه تعلق دارد. و به او تکلیف شده است که اعمال و رفتار خود را بمافوق خود گزارش نماید. ۱۳ لباس نظام روسیه را می پوشد و حقوق خود را از دولت Tsar دریافت مینماید و ترفیع او از روسیه ابلاغ میشود (سرهنگ دوم لیاخوف در زمان خدمت خودش در تهران بدرجه سرهنگی نائل آمده است) بالاخره در نتیجه تعلیماتیکه قبل از حرکت به ایران دریافت کرده بود و بر طبق قواعد بریکاد قزاق مجبور است تمام کارهایی که وسیله او انجام میشود گزارش نماید و او در سفارت روس در تهران دارای شغل سیاسی میباشد، همچنین ما میدانیم که لیاخوف قبل از اقدام بکاری نه تنها با آقای هارتویگ مسدا کرده

12- Lord Charles Grey .

۱۳- آقای هارتویگ H. Hartwig سفیر روسیه در تهران هنگام استراحت خود در سن پترزبورگ در مصاحبه ای با خبرنگاران روزنامه های روسیه (نوامبر ۱۹۰۸) عمداً خاطر نشان کرد که وظیفه سرهنگ لیاخوف عبارت از رسیدگی بواحد مربوطه خودش میباشد و از دخالت در امور سیاسی شدیداً ممنوع شده است و بواسطه همین گزارش، او خود را در کنترل سفیر روس میدید - میبایستی توجه داشت که کلنل لیاخوف یک افسر نظامی روسیه و تابع نیروی نظامی قزاق میباشد و مجبور است که درباره فعالیت های خود به رئیس مربوطه گزارش بدهد .

میکند بلکه نظر س - شاپشال S. Chapchal مشهور را هم میخواهد ۱۴ .
این دو مرد « هارتویگ و شاپشال» از محرکین و تشکیل دهندگان
کودتای ۱۹۰۸ بودند شاه بر اثر راهنماییهای آنها بود که تهران را ترک کرد.
و با حمله از پشت سردر تعرض پیشدستی نمود .

در ۲ ژوئن روزنامه مجلس اعلامیه ای از طرف مشیرالسلطنه نخست وزیر
منتشر کرد هبنی بر اینکه او شاه را راضی کرد تا شش نفر مخالفین اصلی
آزادی و دشمن ملت را که شاپشال هم جزو آنهاست و ادار به استعفا و خروج
از ایران بکند اعلان نخست وزیر بدین جملات خاتمه پیدا میکرد « این استدعا
مورد قبول اعلیحضرت همایون شاهنشاه قرار گرفت و ما امیدوار هستیم که
با اجرای فوری آن تمام بی نظمی ها برطرف خواهد شد زیرا اعلیحضرت -

۱۴ - سرژ مارکوویچ شاپشال Serge Markovitch Chapchal یکی از عاملین
اصلی استیاد در ایران بود که مورد تنفر مردم قرار گرفته و میهن پرستان ایران بارها
قسم یاد کرده بودند که این شخص را بکشند ولی هم شهریان دوراندیش، آنها را از این
فکر منصرف میکردند و اگر اتفاقی می افتاد دولت روس محققاً قصاص خون تبعه خود را
مطالبه میکرد . شاپشال تحصیلات خود را در دانشگاه سن پترزبورگ، دانشکده علوم شرقی،
به اتمام رسانیده است و او بر اثر توصیه دولت روس ملهم شاه مخلوع محمد علی شاه در
هنگام ولیعهدی بود . هنگامیکه ولیعهد در تبریز اقامت داشت شاپشال نفوذ زیادی
روی او پیدا کرده بود و تمام اعمال ولیعهد را هدایت میکرد و عملاً حاکم آذربایجان بود
او نفوذ خود را حتی پس از جلوس محمدعلیشاه به تخت سلطنت حفظ کرد . ادوارد براون
Edv . Browne در کتاب خود بنام انقلاب ایران مینویسد : شاپشال یک اسرائیلی روسی
است او در حقیقت اهل کارائیت Caraitه میباشد و اهالی کارائیت اگر اسرائیلی خوانده
شوند درجید خاطر میگردند . مدعی هستند که اجدادشان از اهالی خزر و از نژاد ترک و
تاتار بودند . این امر اگر صحیح و یا نادرست باشد اسرائیلی ها و کارائیت های روس در
هر حال هیچ وجه اشتراکی با هم ندارند و اسرائیلی ها تا هنگامیکه فاقد قدرت هستند
همچون حیوانات مضر مورد تعقیب و ستم قرار دارند . کارائیتی ها از امتیازات بیشتری
بهرمند هستند . بدون شك خواهند گفت که دولت روس هیچوقت یک نفر اسرائیلی را
بعنوان مربی برای ولیعهد تعیین نمیکند، از نظر دولت روسیه تزاری اسرائیلی ها همه ناراضی
و مردمانی انقلابی هستند در صورتیکه مردمان کارائیت عناصری فداکار میباشدند .

همایون بخوبی میدانند که خیر و صلاح يك ملت و کشور را نباید فدای امیال شش نفر کرد؛ این اعلان نخست وزیر شادی و شرف زاید الوصفی در پایتخت ایجاد کرد درباریان و میهن پرستان که از دست دشمن مودی نجات پیدا کرده بودند افاق وسیع و روشنی در مقابل خود میدیدند، ساکنین تهران به شادی و سرور پرداختند. اما این خوشحالی خیلی کوتاه بود و ۲۴ ساعت بیشتر دوام نداشت. غلبه بر شاپشال چیز آسانی نبود. عصر همان روز شاپشال به سربازخانه قزاقها آمد و مدتی طولانی با ژنرال لیاخوف صحبت کرد روز بعد یعنی صبح روز سوم ژوئن مردم ناظر خروج سریع کالسکه شاه از قصر سلطنتی بودند که بوسیله اسکورتی محاصره شده و بطرف قرارگاه بریگاد قزاق میرفت، در طرفین کالسکه شاپشال و لیاخوف چهار نعل اسب میتاختند در جلو و عقب کالسکه افسران و Ouriadnik های روسیه قرار داشتند. نیمساعت بعد از ورود بی مقدمه شاه به محوطه سربازخانه تمام واحدهای قزاق و توپخانه به عجله آماده شدند.

اکنون با مانورهای غیرمنتظره خود که در مقابل مجلس برای منحرف کردن اذهان عمومی میدادند و اسب سواری در کوچه‌ها ترس و بیم به مردم تهران راه یافت و دانستند که بر علیه آزادی ملت سوء نیتی در شرف تکوین است ولی کسی بحقیقت امر پی نبرد. انسانی و مطامعات فرنگی

عده زیادی از مردم اسلحه بدست بسرعت به سمت مجلس پیش میرفتند و به این فکر بودند چنانچه نقشه حمله‌ای بر علیه مجلس و انجمن در شرف تکوین میباشد مانع انجام آن بشوند. در همین موقع سوار نظام قزاق و توپخانه در مقابل سربازخانه آرایش جنگی گرفته و در حالیکه کالسکه شاه را احاطه کرده بودند بسرعت بطرف باغشاه رفتند. پس از ورود به باغشاه موضع گرفته و لوله‌های توپ را بسمت تهران نشانه گرفتند. شاه اعلام کرد: فرمان عزل و اخراج دوستان خود را امضاء نخواهد کرد و از این لحظه با تمام نیرو بر علیه انقلاب مبارزه خواهد کرد. لحظه‌ای حساس و تاریخی بود چنانکه

آقای ن. پ. مانوتو و M. N. P. Manoutov در یک روزنامه نظامی روسیه با خوشحالی زیاد و ستایش کاملی چنین شرح میدهد «در نزد شاه جز دو مرد مهربان و نجیب تبعه روسیه یعنی سرژمار کوویچ شاپشال - Serge Markovitch و کولونل لیاخوف Le Colonel Liakoff فرمانده قزاق اعلی حضرت شاه شخص دیگری نبود».

در ۵ ژوئن شاه آقایان جلال الدوله ، سردار منصور و علاءالدوله را بعنوان اینکه عقیده آنها را در مورد وضع کشور میخواید سؤال کند به قصر دعوت کرد ولی بمحض ورود آنان را بازداشت و تبعید نمود . چون این سه نفر مدتی بود خشم شاه کینه توز و انتقامجو را نسبت بخود برانگیخته بودند و بسا اصرار زیاد از شاه میخواستند تا مشاورین مستبد خود را عزل و اخراج نماید .

این عمل شاه نسبت به اشخاصیکه بر اثر اعتماد به قول او بدون واهمه وارد قصر شده بودند اولین دعوت بمبارزه قطعی بر علیه تمام مردم ایران بود که بوسیله درباریان مستبد که در رأس آنها لیاخوف و شاپشال قرار داشتند انجام گرفته است. هنگامیکه شاه رئیس مجلس شورا و چند نفر از وکلای مجلس را به قصر شاهی دعوت نمود در خلال مطالبی که بیان نمود این جملات را نیز ذکر کرد «اجداد من تاج سلطنت را با زور اسلحه بدست آوردند و من باشمشیر از آن دفاع خواهم کرد . اگر لازم باشد من در رأس بریگاد باوفا و واحدهای فداکار خودم ، برای غلبه و یامرگ ، قرار خواهم گرفت . ، شاه بزودی آرایش حمله بخود گرفت و در ۲۲ ژوئن در تهران حکومت نظامی اعلام شد و سرهنگ لیاخوف فرماندار نظامی پایتخت گردید .

در ۲۳ ژوئن بریگاد قزاق بعمارت مجلس و مسجد سپهسالار حمله کرد و آنها را به توپ بسته خراب کرد . معمولاً فرماندهی این واحد را لیاخوف بمعهده داشت ولی بمباران مجلس مخصوصاً بوسیله سرگرد Perebinosoff -

پربینوزوف انجام گرفت دو گلوله اول که به عمارت مجلس اصابت کرده بود مخصوصاً توسط یکی از گروه‌بانان روس اجراء گردید زیرا افسران توپخانه ایرانی جرئت اجرای آنرا نداشتند .

عملیات نظامی بر علیه مجلس از صبح تا ظهر ادامه داشت و بعد از هفت ساعت جنگ مدافعین شجاع آن مغلوب و عمارت مجلس بکلی ویران گردید .

در اطراف مجلس و مسجد سپهسالار و همچنین ساختمان انجمن تبریزیها که در کوچه ظل السلطان واقع است صدها نفر مجروح در حالیکه تفنگهای آنها (موزر) در کنارشان قرار داشت ضجه و ناله میکردند. غلبه بریکاد قزاق مدیون آنش مداوم توپخانه بود که بطور کامل استحکامات مدافعین را خراب می کرد ، منازل طرفداران طراز اول مشروطه را آتش زدند و دهها نفر از آنان را بازداشت نمودند . طبق اطلاع منابع رسمی تعداد ۳۰۰ نفر در گلوله باران مجلس کشته شدند - ولی در حقیقت میتوان چنین ارزیابی کرد که قریب ۲۵۰۰ نفر از مستبدین نیز معدوم گردیدند .

مدافعین مجلس که تعدادی از آنها با اسلحه سرد مسلح بودند با جسارت کامل میکوشیدند که به توپهای قزاقها حمله نمایند ولی در هر تلاشی ، شلیک مسلسل آنها را بعقب میراند و تمام کوچه هائیکه بمجلس راه داشت پوشیده از نعش بود .

عملیات خصمانه افسران روس در روز خونین ۲۳ ژوئن در تهران برای هیچکس پنهان نماند ، ولی همین عملیات خصمانه مورد ستایش روزنامه‌های ارتجاعی روسیه قرار گرفت .

اکنون موضوع را از این نظر مورد بررسی قرار میدهم که نقش نهائی افسران روس در فراهم کردن کودتای ۲۳ ژوئن چه بوده است ؟ این راز از نامه‌هایی که لیاخوف بعداً در مکاتبات خود از رشت نوشته است و توسط یکی

از افسران مشهور بلغاری بنام Panov^{۱۵} استخراج گردیده روشن شده است
 پانو در جنبش آزادیخواهانه ایران نقش مؤثری داشته است .
 ترجمه انگلیسی این نامهها برای اولین بار در جزوه ای بوسیله پروفیسور
 ادوارد بروان Edw. Browne تحت عنوان :

(For private circulation only. The responsibility for the Russian
 government for the «Chaos» now existing in Persia).

بزرگان انگلیسی منتشر شد .

از این جزوهها به تعداد کمی چاپ شد و بهمین دلیل نه در معرض فروش قرار
 گرفت و نه در کتابخانهها مشاهده گردید و جز برای چند نفر از سیاستمداران
 و تعداد کمی از دوستان خصوصی ادوارد بران برای کس دیگری فرستاده نشد.
 هر چند این نامهها بدون اینکه ماخذ اولیه آنها ذکر گردد در مجله
 هفتگی انگلیسی بنام Justice (در ۳۱ ژانویه ۱۹۰۹) تحت عنوان «The Tzar
 »
 «For private circulation only finger prints in Persia منتشر شد ولی بعلت تذکر جمله
 «For private circulation only از این جزوه نامی برده نشد .

درفرانسه برای اولین بار متن این نامهها در مجله دنیای اسلام منتشر
 شد ، ولی متن اصلی غیر قابل تردید نامه های مورد بحث تحت عنوان
 « انگلستان و روس در ایران و مسئله آسیای مرکزی » برای اولین بار ،
 در نوامبر ۱۹۰۹ در شماره ۱۸ مجله ماهیانه Goloss Social Democrata
 No 18. Paris, Novembre 1909. منتشر شد . این نامهها در سایر مطبوعات
 اروپائی و آسیائی نیز بیکجا و یا قسمت بقسمت چاپ و منتشر گردیدند^{۱۶}
 «بقیه در شماره آینده»

کتابخانه مدرسه شبانه روز

۱۵- به موجب خبر خیلی شایع، پانو Panov توسط ترکمنها در استرآباد محاصره شده بود پس
 از دفاع سخت و ناامیدانه ای برای اینکه بدست فاتحین اسیر نشود خود کشتی کرد. اما بموجب خبر
 مطمئن و دقیق تری او در حال حاضر صحیح و سالم است و در جایی در شبه جزیره بالکان پناهنده میباشد.

۱۶- به مجله های نگاه کنید . L'Humanité, 28 décembre 1910 .

Hamburger Echo , 23 décembre 1910 .

Leipziger Volksblatt , Vorwärts .

« نسخ خطی تاریخی بزبان فارسی

در کتابخانه توپ قاپوی سرای استانبول»

ترجمه و نگارش

دکتر داود اصفهانیان

«استادیار دانشگاه اصفهان»

تاریخ ایران

۳۲- (۱۵۲۳- R)

از کاغذ آهاری ضخیم طول ۲۶۵ م عرض ۱۶۰ م در ۷۳ برگ .
طول هر صفحه با تعلیق ۸۰ م با ۱۳ سطر . بوسیله علی بن تقی الدین حسنی در
ربیع الاول ۹۶۲ (۱۵۵۵ م) استنساخ گردیده است . عناوین شنکرف جلد
سرپوشدار برنگ آلبالوئی .

نظام التواریخ

تساریخ مختصر عمومی ایران تا سال ۶۷۴ هجری (۱۲۷۵ م) میباشد .
تألیف عبدالله بن عمر بیضاوی (در گذشت ۶۸۵ هـ - ۱۲۸۷ م) است و به چهار
قسمت تقسیم شده است . قسمت اول مربوط به پیامبران . قسمت دوم تاریخ
ایران پیش از اسلام . قسمت سوم خلفای راشدین . قسمت چهارم حاوی
تاریخ حکمرانان مسلمان معاصر میباشد .

آغاز : حمد بی نهایت و شکر بی غایت مبدعی را که بیک امر کن عالم

ارواح ...

رجوع شود :

Rieu, 282 b I; Blochet, 248-252, 2162; Storey, 70

(H-۱۵۸۸)-۳۳

کاغذ کرمی رنگ آهاری ، طول ۲۷۵ مم و عرض ۱۶۳ مم ۱۸ برگ .
طول هر صفحه با تعلیق ۹۰ مم در ۲۵ سطر بوسیله نحیفی استنساخ شده است
جلد از چرم قرمز .

دره نادری

حداوی قسمت اول تاریخ دوره نادرشاه افشار (۱۱۶۰-۱۱۴۸ هجری)
(۱۷۳۶-۱۷۴۷ میلادی) میباشد که توسط مهدی خان بن محمد ناصر استر-
آبادی (فوت : ۱۱۷۱ هـ - ۱۷۵۷ میلادی) بطرز بسیار مزینی نوشته شده است
این مؤلف تاریخ مفصلی دارد بنام تاریخ جهان گشای .
آغاز : دیباج دیباجه کتاب فصاحت قرین مخطوط و مدیح از مدیح و
آخرین ...

رجوع شود :

Storey, 324; Blochet, 488, 489; Rieu, 195 a.

(Y-۹۷)-۳۴

کاغذ کرمی رنگ ظریف آهاری . طول ۲۷۵ مم و عرض ۲۳۸ مم ۲۳ برگ .
طول هر صفحه با تعلیق ۹۰ مم در ۱۶ سطر . در قرن ۱۲ هجری سواد برداری شده
است سر لوحه مذهب جدا اول طلائی و عناوین شنکرف . بسیک هندی مینیا تور هائی
دارد . جلد از چرم قهوه ای چند صفحه ای از آخر کتاب ناقص است .

تواریخ دلگشای شمشیر خان

این کتاب شاهنامه ایست که توسط توکل محمد حسینی در (۱۰۶۳ هجری-
۱۶۵۳ میلادی) بنا بر خواسته شمشیر خان والی غزنه به نثر نوشته شده و
منتخباتی از شاهنامه فردوسی است .

آغاز: حمد بی غایت و ثنای بی نهایت مر حضرت کبریای واجب الوجودیرا
رجوع شود :

Ethe, I.O, 883-890; Rieu, II, 539; Persch, Berlin Cat. 740.

تاریخ مغول و هند

۳۵- (A-۳۰۴۰)

کاغذ گرمی رنگ آهاری . طول ۳۰۰ میلیمتر و عرض ۴۰۴ مم ۱۹۶ برگ ک .
طول هر صفحه با تعلیق زیبا ۴۴۹ در ۲۷ سطر . در پنجم محرم ۸۷۱ (۱۴۶۶ م)
استنساخ گردیده سر لوحه مذهب . عناوین سنگرف جلد سر پوشدار با خورشید
شعاع دار ساده از چرم قرمز .

تجزیه الامصار و تزجیه الاعصار

این کتاب که به تاریخ و صاف معروف است حاوی تاریخ ایلیخانان ایران
از ۶۵۶ هجری (۱۲۵۸ میلادی) تا ۷۲۸ (۱۳۲۸ میلادی) میباشد تألیف شهاب الدین
عبدالله بن فضل الله شیرازی معروف به و صاف الحضرة که به سلطان اولجایتو
تقدیم کرده است .

آغاز : حمد و ستایشی که انوار اخلاصش آفاق و انفسی را چون فاتحه
صبح صادق متلالی سازد . . . برای اطلاع بیشتر :

Rieu, 161a, 902b, 1014a 1; Blochet; 449, 2313;

Flügel, II, 181; Storey, 266, 1272.

۳۶- (H-۱۴۴۵)

کاغذ آهاری . طول ۲۹۰ مم و عرض ۱۸۰ مم ۲۴۵ برگ . طول هر صفحه با
تعلیق ۴۴۹ مم و ۲۷ سطر در سال ۱۰۹۶ هـ (۱۶۸۴-۸۵) استنساخ شده سر لوحه
مذهب جداون طلائی . جلد سر پوشدار با خورشید شعاع دار برجسته طلائی
از چرم کبود رنگ .

در کنار این نسخه تصحیحاتی از طرف یوسف نبی و علی حموی انجام

گرفته است .

۳۷- (H-۱۴۴۴)

☆

کاغذالوان ظریف آهاری. طول ۴۴۲۷۰م و عرض ۴۵۴۴۱۵۰ بر گ . طول صفحه با تعلیق ۹۱ میلیمتر در ۲۷ سطر بوسیله محمد خواجه زاده در ۱۱۴۶ هجری (۳۴-۱۷۳۳ میلادی) استنساخ گردیده سر لوحه مذهب جداول طلائی . جلد سرپوشدار بانقش برجسته خورشید شعاع دار طلائی از چرم آلبالوئی رنگ.

۳۸- (H-۱۴۴۶)

☆

کاغذ آهاری ظریف. طول ۴۴۲۵۰م عرض ۱۵۵ در ۴۷۷ بر گ طول هر صفحه باشکسته های دیوانی ۴۴۱۰۰م در ۲۳ سطر. توسط سید محمد حسینی در سال ۱۱۵۲ هجری (۴۰-۱۷۳۹ میلادی) استنساخ گردید سر لوحه مذهب جداول و عناوین زروشنگرف. جلد سرپوشدار بانقوش خورشید شعاع دار برجسته طلائی از چرم قهوه ای رنگ .

۳۹- (E.H-۱۴۴۱)

کاغذ آهاری طول ۴۴۲۱۳م و عرض ۱۳۳ در ۳۹ بر گ . طول هر صفحه با تعلیق ۴۴۲۵ در ۱۵ سطر. در کنار صفحات حواشی وجود دارد . جلد برنگ آلبالوئی .

رساله فی حل مشکلات و صاف «تجزیة الامصار و تجزیة الاعصار»

رساله ای است از محمد مهدی بن محمد ناصر خان استرآبادی درباره اصطلاحات و تعبیرهای مشکل تاریخ مغول و صاف الحضرة شهاب الدین عبدالله بن فضل الله شیرازی .

آغاز : دیباج دیباجه کتاب فصاحت قرین مخطوط و مدیح از مدیح و آخرین جهان آفرین است که ...

۴۰- (H-۱۵۶۹)

کاغذالوان آهای . طول ۲۰۰ میلیمتر و عرض ۱۱۰ میلیمتر در ۳۴ برگ .
طول هر صفحه با تعلیق ۴۸ میلیمتر در ۱۷ سطر . بوسیله سید محمد صادق بن
نفس زاده محمد سعید در ۱۱۸۴ هجری (۷۱-۱۷۷۰م) استنساخ گردیده . جلد
سرپوشدار چرمی .

۴۱- (B-۲۸۲)

کاغذ ظریف آهاری . طول ۴۲۰م عرض ۳۱۰ میلیمتر ۹۳۸ برگ طول هر
صفحه با تعلیق ۲۱۲م با ۳۱ سطر . بطور حدس بنام شاهرخ در نیمه اول قرن نهم
هجری (۱۵م) استنساخ گردیده است . دارای ۱۲ صفحه عنوان و ۱۵ سرلوحه
که دو تای آن مذهب است با ۲۰ عدد مینیاتور بسبک تیموری . جدا و لزر و
لاجورد . جلد به اسلوب عثمانی از چرم آلبالوئی رنگ و دارای خورشید
شعاع دار برجسته طلائی .

کلیات حافظ ابرو

این کلیات شامل قسمت های زیر است :

Y۰۱۸ b

۱- ترجمه فارسی تاریخ عمومی اسلام علی جعفر محمد بن جریر بن یزید
طبری که بفرمان امیر سامانی ابو صالح منصور بن نوح (۳۶۶-۳۵۰ه) (۹۷۶-
۹۶۱م) بوسیله ابوعلی محمد بن محمد بلعمی انجام گرفته است . این اثر دارای
فهرست اعلام مفصلی است . از خلقت آدم تا سال وفات خلیفه معتصم (۲۲۷ه
۴۲-۴۸۴۱م) آورده شده است .

آغاز : سیاس و آفرین خدائی کامکار کامران ...

Y۰۲۹۷ b

۲- احسن الله کاتب باخذ از کتاب جامع التواریخ در سال ۸۱۸ ه (۱۶-)

۱۴۱۵م) ذیل تاریخ طبری را نگاشته است .

آغاز : اها بعدبنده فقیر وحقیر معروف باحسن الله . . .

Y-016 b

۳- تاریخ یمین الدوله محمود بن سبکتکین . این اثر حاوی حوادث تا

سال ۴۳۳هـ (۴۲-۱۰۴۱م) میباشد .

آغاز: بسم الله الرحمن الرحيم این تاریخ مختصرست بر شرح و حال مقامات

سلطان محمود سبکتکین .

Y-043 b

۴ - تاریخ سلجوقیه - آغاز : سپاس وستایش خدای را ...

Y-062 b

۵ - تاریخ سلاطین خوارزم - آغاز : سلاطین خوارزم که جد ایشان

نوشتکین

Y-066 b

۶ - تاریخ اقوام اسماعیلیه - آغاز : الحمد لله رب العالمین والعاقبه

للمتقین

Y-090 b

۷ - تاریخ اوغوزخان - آغاز : مورخان اترک و روایان چالاک تقریر

میکنند ...

Y-602 a

۸- تاریخ چین تحت عنوان تاریخ سلاطین ختای - آغاز: تاریخ اقوام

پادشاهان ختای که آنرا چین گویند ...

Y-612 b

۹- تاریخ بنی اسرائیل . آغاز: سپاس بی قیاس خدائی را که

Y-631 b

۱۰- تاریخ ملوک افرنج - این کتاب کرونولوژی ناقص و مختصر اقوام غیرمسلمان از عهد آدم (ع) تا سال ۷۰۵ هجری (۶-۱۳۰۵ م) میباشد .
 آغاز : اقسام ابواب تاریخ افرنج از ابتدای ظهور آدم تا این زمان ...

Y-۴۶۰ b

۱۱- تاریخ ملوک هندوستان . این اثر از کتاب تاریخ هند (تحقیق مالهند) ابوریحان بیرونی (فوت ۴۴۰ هجری - ۱۰۴۸ م) جمع آوری شده است .
 آغاز : از آن جهت که طول و عرض هندوستان بغایت وسیع ...

Y-۶۵۳ b

۱۲- تاریخ و نسب ملوک کرت نوشته نورالدین لطف‌الله بن عبدالله معروف به حافظ ابرو . آغاز الحمد لله رب العالمین ...

Y - ۶۹۹ b

۱۳- ذیلی برجامع التواریخ بوسیله حافظ ابرو .

Y-۷۴۴ b

۱۴- تاریخ آل مظفر (این خاندان بر فارس و کرمان و عراق حکومت داشته‌اند) حافظ ابرو .

آغاز : شکر و سپاس صانعی را که بکرم عمیم و نعم جسیم

Y-۸۶۰ b

۱۵- تاریخ شاهرخ حافظ ابرو تحت عنوان تاریخ بندق حضرت

Tarih-i bandagi Hazrat

۴۲ - (۱۵۱۸ - R)

کاغذ آهار دار ضخیم . طول ۴۱۰ عرض ۲۹۵ در ۳۴۳ برگ طول هر صفحه
 باخط نسخ ۴۲۰ در ۲۸ سطر . در شعبان ۷۱۷ هجری (۳۱۷ میلادی) در بغداد
 استنساخ گردیده . عناوین و جداول سنگرف . جلد سرپوشدار با نقش خورشید
 شعاع دار از چرم قهوه‌ای .

جامع التواریخ

نوشته رشیدالدین فضل‌الله بن عمادالدوله ابوالخیر بن موفق‌الدوله در ۶۴۵ هجری (۱۲۴۷ م) در همدان متولد و در ۷۱۸ هجری (۱۳۱۸ م) اعدام شده است. باین کتاب تاریخ مبارک‌غازانی نیز گفته‌اند این کتاب حاوی وقایع تاریخی تا سال ۷۰۳ (۴ - ۱۳۰۳) میباشد قسمتهای مهمی از جداول توسط Quatremère تحت عنوان Histoire des Mongols de La Perse بزرگان فرانسه ترجمه گردیده است.

آغاز و حق تعالی بخلاق باز نمود کی صدق نیت و اخلاص رجوع شود: Ethé, I. o, 17; Rieu, 1, 74; Flügel, II, 170-181

۴۳ - (R - ۱۵۲۲)

کاغذ آهار دار تیره رنگ. طول ۲۴۵ مم و عرض ۱۷۵ مم ۴۰۴ برک طول هر صفحه با تعلیق در چهار ستون ۱۰۸ مم (۲۱) سطر. در شعبان ۸۸۴ هجری (۱۷۴۹ میلادی) بوسیله عمادالدین استنساخ شده است. دارای دو صفحه عنوان مذهب عناوین سنگرف جداول طلائی و دو تابلوی بسیار نفیس مینیاتور است. جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار طلائی از چرم سیاه رنگ.

ظفر نامه تیموری

شرف‌الدین علی یزدی (فوت ۸۵۸ هجری ۱۴۵۴ میلادی) نویسنده این کتاب وقایع و حوادث عصر تیمور را از تولد تا بهنگام مرگ وی برشته تحریر در آورده باین اثر تاریخ تیمور نیز گفته میشود و در ۸۲۸ هجری (۱۴۲۵ م) باتمام رسیده است.

آغاز: بسم‌الله الرحمن الرحیم حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیه تؤتی الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء

Ethé, 173-189; Rieu, 1, 173

. رجوع شود

۴۴ - (H - ۱۴۱۱)

کاغذ آهاردار - طول ۲۸۰ مم و عرض ۲۰۰ مم ۴۸۱ برگ . طول هر صفحه با تعلیق ۱۳۰ میلیمتر در ۲۷ و ۱۸ سطر عناوین شنکرف و جلد از چرم نرم قرمز رنگ.

آغاز: رب کما افضت نعمه الشروع

۴۵ - (H - ۱۴۱۲)

کاغذ آهاردار - طول ۲۵۵ میلیمتر و عرض ۳۹۴ مم ۱۷۳ برگ . طول هر صفحه با خط نسخ ۴۱۰ مم در ۲۱ سطر . در ذیقعه ۸۵۷ (۱۴۵۳ م) بوسیله احمد بن محمود عزالدین در شیراز استنساخ شده . دارای دو صفحه عنوان و جداول طلائی . جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار از چرم قهوه‌ای رنگ.

آغاز: حمداً کثیراً مبارکاً لمن تؤتی الملک من یشاء و تنزع الملک

فمن یشاء

۴۶ - (H - ۱۳۷۰)

کاغذ آهار دار طول ۳۳۵ میلیمتر عرض ۲۱۰ مم در ۴۸۸ برگ . طول هر صفحه با تعلیق بسیار زیبا ۱۰۸ مم ۱۹ سطر . بوسیله عطاری شیرازی معروف به مرشد الکاتب در محرم ۹۳۲ هجری (۱۵۲۵ م) استنساخ گردیده است از ابتدای کتاب ۵ صفحه‌ای افتاده است . دارای ۲۱ عدد مینیاتور سبک صفوی است . جداول طلائی و لاجورد جلد سرپوشدار از چرم سیاه.

آغاز از برکت دانه دوستی حضرت عزت که در کشت زار

صدق نیت آن کامکار ستوده آثار پرورش

۴۷ - (H - ۱۴۱۴)

کاغذ آهاردار ظریف. طول ۲۶۰ مم و عرض ۱۵۵ مم تعداد برگ ۱۱۰
طول هر صفحه با تعلیق ۴۸۳ مم در ۲۹ سطر. بوسیله اسماعیل بن خواجه حسن
در ۱۱۲۰ هجری (۹ - ۱۷۰۸) استنساخ گردیده سرلوحه مذهب جداول
طلائی و جلد سرپوشدار با خورشید شعاع دار برجسته از چرم آلبالوئی
سوخته.

تاریخ عتبی

این تاریخ درباره یمین الدوله محمود بن سبکتکین غزنوی (۴۵۱ - ۵۳۸۷ -
۱۰۲۸ - ۹۹۷ م) توسط ابونصر محمد عبدالجعفر عتبی (فوت ۴۱۳ ه - ۱۰۲۲ م)
تألیف گردیده و تاریخ یمینی نیز گفته میشود این اثر در عصر الغبیک
بوسیله ابو شرف ناصح بن ظفر بن سعد المنشی از عربی بفارسی ترجمه شده
است. در ابتدای کتاب فهرستی نیز وجود دارد.
آغاز: حمد و سپاس و ستایش بقیاس مکنونی را که بارادت بیچون
باشارت کاف و نون از معدومی در مکنون سازد.. رجوع شود:

Br. I, 548

۴۸ - (A - ۲۶۳۷)

کاغذ آهاردار ظریف. طول ۲۶۵ مم. عرض ۱۷۵ مم ۲۶۹ برگ. طول هر
صفحه با تعلیق ۹۸ مم در ۲۱ سطر. بوسیله عطاءالله بن احمد فضل الله بن فتح الله
در دیحجه ۸۵۰ هجری (۱۴۴۷ م) سواد برداری شده است. سرلوحه مذهب.
جداول زر و لاجورد. جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار از چرم
قهوه‌ای رنگ.

تاج المآثر

این کتاب بطور نظم و نشر در باره تاریخ اختصاصی هند بوسیله
محمد بن حسن نظامی نیشابوری در غزنه در ۶۰۲ هجری (۱۲۰۵ م) نوشته
شده است و حکایت از فتوحات معزالدین آیبیک (۶۰۶ - ۶۰۲ ه - ۱۲۱۰ - ۱۲۰۶
میلادی) دارد.

آغاز: حمد و سپاس بی قیاس که قدم شهسوار عقل...
رجوع شود:

Storey, 493; Rieu, 239b; Ethe, I. O. 209, 210

۴۹ - (H - ۱۴۶۱)

☆

کاغذ آهاردار طول ۲۱۵ مم و عرض ۱۴۵ مم در ۲۶۳ برگ. طول هر صفحه با تعلیق ۸۰ مم در ۲۳ سطر بطور حدس در قرن ۱۱ هجری (۱۷ میلادی) استنساخ گردیده است عناوین وجداول شنکرف جلد سرپوشدار از چرم آلبالوئی رنگ.

۵۰ - (H - ۱۳۶۴)

کاغذ آهاردار ظریف. طول ۲۹۵ مم و عرض ۱۸۵ در ۳۵۷ برگ. طول هر صفحه با تعلیق ۱۱۵ در ۲۱ سطر در محرم ۱۰۵۷ هجری (۱۶۶۷ م) بوسیله افضل حاجی محمد کاتب استنساخ گردیده است سرلوحه مذهب جدول زر- جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار از چرم سیاه و قهوه‌ای.

تاریخ اکبری

این کتاب به اکبرنامه نیز معروف است و توسط ابوالفضل علامی بن شیخ مبارک (فوت ۱۰۱۱ هجری ۱۶۰۲ م) نوشته شده و مربوط به شرح مفصل دوره سلطنت جلال‌الدین اکبر شاه (۱۰۱۴ - ۹۶۳ هـ ۱۶۰۵ - ۱۵۵۶ م) می‌باشد.

آغاز: الله اکبر این چه دریافتی است ژرف و شناختی...
رجوع شود:

Storey, 541; Ethé, 235; Rieu, I. 247

تاریخ سلجوقی - عثمانی

۵۱ - (A-2822)

کاغذ آهاردار ظریف. طول ۲۳۰ م. عرض ۲۱۱ م. ۱۳۰ م. برگ طول هر صفحه
 با تعلیق ۴۶۴ م. در ۲۹ سطر بوسیله محمد حفیظی در ۱۲۷ هجری (۱۷۱۵ میلادی)
 برای کتابخانه شخصی بنام شهید علی پاشا کپیه گردیده است. سرلوحه مذهب.
 جداول زرو و عناوین سنگرف.
 جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاعدار از چرم آلبالوئی رنگ.

بزم و رزم

این کتاب که به تاریخ برهانیه نیز معروف است حاوی شرح حال و اوصاف
 قاضی برهان الدین احمد بن محمد (۸۰۱-۷۸۳ هجری - ۱۳۹۸-۱۳۸۱ میلادی)
 سلطان سلجوقی سیواس میباشد و بوسیله عزیز بن اردشیر استرآبادی (فوت
 بعد از سال ۸۰۰ هجری) نوشته شده است.
 آغاز: عزت و عظمت آفریدکاری را تعالی شانه...

کنایتاب در سال ۱۹۲۷ با مقدمه ای از پروفیسور فواد کوپرولو استاد
 دانشگاه استانبول بطبع رسیده است.

کتابخانه مدرسه بهشت

۵۲ - (H-1650)

کاغذ آهاری ظریف. طول ۳۵۰ م. عرض ۲۲۵ م. تعداد برگ ۶۶۸ طول
 هر صفحه با تعلیق ۱۳۲ م. در ۲۳ سطر بوسیله خود مؤلف تحریر گردیده است.
 بنام سلطان سلیمان قانونی تذهیب شده و دارای سرلوحه میباشد. عناوین
 و جداول زر. جلد سرپوشدار با نقش برجسته خورشید شعاعدار طلائی از
 چرم آلبالوئی تند که روی آن تذهیب ظریفی دارد. دو قسمت داخلی روی
 جلد و پشت جلد بشکل خورشید شعاعدار کنده کاری دارد.

هشت بهشت

این اثر توسط حکیم الدین ادریس بن حسام الدین بیتلیسی (فوت ۹۲۶ هجری

۱۵۲۰م) در مورد وقایع هشت سلطان مقدم‌خاندان عثمانی (۹۰۸-۷۱۰) نگاشته شده کتاب دارای یک مقدمه و هشت فصل و یک خاتمه است. در آخر این جلد در شرح حال سلطان سلیم اول بسبک مثنوی در ۲۷۰۰ بیت منظومه‌ای آورده شده است.

آغاز: تبارك الذی بیده الملك ... اما بعد بر مرات ضما ئراهل، تحقیق مصور است در مشکوة بصایر سرایر اصحاب توفیق مظهر و مبصر که ...

رجوع شود: Storey 413,1306 ; Ethé I. O. 57

۵۳ - (A-۲۹۱۴)

کاغذ آهار دار ظریف طول ۳۱۰ مم عرض ۲۱۰ در ۲۵۷ برک طول هر صفحه با تعلیق بسیار زیبا در حدود ۱۴۳م در ۲۵ سطر. در قرن دهم (۱۶ میلادی) بوسیله عبدالرحیم استنساخ گردیده است. دوسر لوحه مذهب عناوین شنکرف و جداول زر. جلد از چرم آلبالوئی رنگ با نقش برجسته خورشید شعاع دار.

۵۴ - (R-۱۵۱۴)

کاغذ آهار دار طول ۳۷۷ و عرض ۲۴۰ تعداد برگ ۴۱۱ طول هر صفحه با خطوط نسخ ۱۶م در ۲۱ سطر بطور حدس در قرن یازدهم هجری سواد برداشته شده است سر لوحه مذهب.

جداول زر و عناوین شنکرف. این جلد تا فصل هفتم میباشد.

۵۵ - (R-۱۵۱۵)

کاغذ آهار دار طول ۳۰۰ مم عرض ۲۰۵ در ۲۸۶ برک طول هر صفحه با تعلیق ۱۳۰ میلیمتر. تعداد سطرها متفاوت است. تخمیناً در قرن دهم هجری (۱۶- میلادی) سواد برداری شده است عناوین شنکرف جلد سرپوشدار از چرم آلبالوئی سوخته در این جلد فصل هفتم ناقص است.

(۱۳)

۵۶ - (R-۱۵۱۶)

✽

کاغذ آهاردار طول ۳۳۰ م عرض ۲۰۰ م تعداد برگ ۵۸۰ طول هر صفحه با
تعلیق ۱۲۵ م در ۲۲ سطر بطور تخمین در قرن یازدهم هجری (۱۷ میلادی)
استنساخ گردیده سرلوحه مذهب و جداول تانصفه طلائی و رنگی جلد
سریوشدار بانقش برجسته خورشید شعاع دار از چرم سیاه این جلد تافصل
هشتم میباشد آغاز :

او مضت من ذکر بسم الله الرحمن الرحيم

من لسانی لمعة افضت الى النهج القويم

افتتاح از بسم الله الرحمن الرحيم

رهنمای ملك معنی کشت و مصباح حکیم

۵۷ - (E.H - ۱۴۰۶)

کاغذ آهاردار طول ۲۸۰ م عرض ۱۶۰ م در ۶۸ برگ طول هر صفحه
با تعلیق ۱۰۰ م در ۲۵ سطر بطور حدس در قرن دهم (۱۶ میلادی) نوشته
شده است عناوین سنگرف جلد از چرم آلبالوئی رنگ .

ذیل هشت بهشت

ابوالفضل محمد دفتری (فوت ۹۸۵ هجری - ۷۵ - ۱۵۷۴ میلادی) پسر
ادریس بن حسام الدین بیتلیسی (فوت : ۹۲۶ هجری - ۱۵۲۰ میلادی) تا عهد
سلطان سلیم اول ۹۲۰ هجری (۱۵۱۵ م) ذیلی بر تاریخ عثمانی نوشته است.
آغاز : الحمد لله الذي صدقنا وعده واورثنا الارض ننبوؤ من الجنة حيث

نشاء فنعم اجر العاملين

رجوع شود :

K. Z. II, 2043.

۵۸ - (H - ۱۴۱۷)

کاغذ آهاردار طول ۲۵۵ م عرض ۱۸۰ م ۱۸۳ برگ طول هر صفحه

(۱۴)

با تعلیق ۱۰۳ م در دوستون ۱۵ سطری . در قرن نهم هجری (۱۵ میلادی) استنساخ گردیده است این نسخه برای کتابخانه سلطان محمد فاتح نوشته شده دارای سرلوحه مذهب جداول زرولاچورد . جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار از چرم سیاه .

خنکارنامه

این کتاب راجع به فتوحات و لشکر کشی های سلطان محمد فاتح (۸۸۶-۸۴۸ هجری - ۱۴۸۱ - ۱۴۴۴ میلادی) میباشد و به تاریخ آل عثمان نیز معروف است توسط سید علی مظفر طوسی متخلص به معالی بسبک مشنوی بنظم نوشته شده است نام شاعر در صفحات ۱۵۸ و ۱۵۹ آورده شده است .

آغاز : ز فیضی خداوند حی قدیم رحیمست و رحمان حکیم و کریم
رجوع شود :

R. Anhegger, Türk Dili dergisi, 1, 149, S. 145, 166;

R. M. C. Tekindag, istanbul Enstitüsü de igisi, 1, 1955, S. 3.

(E.H - ۱۴۲۳) - ۵۹

کاغذ آهاری کرمی رنگ طول ۲۹۵ عرض ۱۸۰ م ۲۰۲ برگ طول هر صفحه با تعلیق ۱۳۰ در ۲۵ سطر . در سال ۹۷۴ هجری (۶۷-۱۵۶۶ میلادی) نوشته شده است . عناوین شنگرف جلد سرپوشدار از چرم آلبالوئی رنگ .

سلیم شاه نامه

در این کتاب ذیل تاریخ هشت بهشت که توسط ادیب بن حسام الدین علی بیدلیسی (بیتلیسی) و نیز شرح فتوحات سلطان سلیم اول (یاوز) بنظم و نشر نوشته شده است .

آغاز: الحمد لله الذی صدقنا وعده . . . قل اللهم مالک الملك تؤتی الملك من تشاء وتنزع

۶۰- (R - ۱۵۴۰) مکرر

کاغذ ضخیم آهار دار رزافشان طول ۲۴۳ عرض ۱۵۵ م ۵۰ برگ طول

هر صفحه در دستون با تعلیق بسیار نفیس ۷۶ مم در دوازده سطر تخمیناً در قرن دهم (۱۶ میلادی) استنساخ گردیده سرلوحه مذهب جداول رنگی و طلائی جلد چوبی آلبالوئی رنگ .

وقایع سلطان بایزید مع سلطان سلیم خان

این اثر اختلاف و مبارزه بین سلطان بایزید پدر سلطان سلیم اول و برادر بزرگش شاهزاده احمد را بسببک منوی حکایت میکند و از طرف شخصی بنام عارف سروده شده است .

آغاز : جهانسا ندانم چه سان لعبتی که هر دم بر آیی بیک صورتی
خاتمه : بعارف که هست از غلامان او بده نعمت شکر احسان او

۶۱ - (۱۵۴۰ - R)

کاغذ آهاردار کرمی رنگ طول ۳۲۵ مم و عرض ۲۰۵ مم ۷۳ برگ طول هر صفحه با خط نسخ ۱۳۵ مم در ۲۵ سطر. عناوین سنگرف جلد از چرم قهوه‌ای .

سلیم نامه

در این اثر که نام مؤلف آن معلوم نیست وقایع دوران سلطان سلیم (۱۵۲۰-۱۵۱۲ م - ۹۲۶ - ۹۱۸ هجری) از بسدو جلوس بتخت سلطنت تا بهنگام فوت نوشته شده است . دارای دو مقدمه و هشت فصل میباشد .

آغاز : قل اللهم مالك الملك من تشاء . . . اما بعد این کتابیست همایون افتتاح و دفترست مفرح ارواح مشتمل بر دو مقدمه . . .

۶۲ - (۱۴۲۲ - E. H)

کاغذ آهاردار . طول ۷۴۰ مم عرض ۸۲ مم ۸۲ برگ طول هر صفحه با تعلیق در دستون ۸۰ مم در ۱۵ سطر تخمیناً در قرن دهم (۱۶ میلادی) استنساخ گردیده - سرلوحه مذهب عناوین و جداول زر . جلد سرپوشدار با نقش خورشید شعاع دار طلائی از چرم آلبالوئی کرم رنگ .

فتوحات سلیمانی

از طرف شاعری ایرانی بنام اسماعیل بسبک مثنوی درباره فتوحات سلطان سلیمان قانونی تا سال ۹۴۶ هجری (۴۰-۱۵۳۹ م) ومدح وزراء وی ونیزانجام عمران آبادی شهر استانبول بشعر سروده شده است .
آغاز : بنام حکیمی که جان آفرید بیان سخن در زبان آفرید .

(H - ۱۵۱۷) - ۶۳

کاغذ آهاردار ضخیم زرافشان طول ۳۷۰ مم عرض ۲۵۴ مم ۶۱۷ برگ طول هر صفحه با تعلیق زیبا ۱۴۰ مم در چهارستون ۱۵ سطری بوسیله علی شیروانی در اواسط رمضان ۹۶۵ (۱۵۶۸) استنساخ گردیده است. دو صفحه عنوان بسیار زیبا و ۶۹ مینیاتور جالب بسبک عثمانی دارد. عناوین زر و شنگرف ولاجورد. جلد سرپوشدار بانقش خورشید طلایی شعاع دار به اسلوب عثمانی از چرم آلبالوئی تند.

سلیمان نامه

کتابی است منظوم متجاوز از ۳۰ هزار بیت حاوی فتوحات سلطان سلیمان قانونی (۹۴۷-۹۲۶ هجری - ۱۵۶۶ - ۱۵۲۰ م).
آغاز : خدایا خداوند هستی توئی نگهدار زبالا و پستی توئی

(H - ۱۵۹۲) - ۶۴

کاغذ زرافشان آهاردار طول ۳۳۰ مم عرض ۲۲۴ در ۳۱ برگ طول هر صفحه با تعلیق زیبا ۱۲۵ مم در ۱۲ سطر. در استانبول بوسیله ابوتراب حسن حسینی ملقب به خوبی شیرازی در رمضان ۹۸۶ (۱۵۵۸ م) استنساخ گردیده است. سرلوحه مذهب ، عناوین و جداول لاجورد و زر (۷) عدد مینیاتور به اسلوب عثمانی دارد جلد سرپوشدار بانقش برجسته خورشید شعاع دار از چرم قرمز رنگ .

فتوحات جمیله

اثری است منظوم در باب فتوحات سلطان سلیمان قانونی در تمسوار و سایر مناطق به اسلوب مثنوی، نام مؤلف مجهول است.
 آغاز: یکی صبح آراسته چون عروس جهان گشته از گل چو چشم عروس
 ۶۵ - (E.H - ۱۳۵۱)

کاغذ آهاردار ضخیم طول ۳۳۷ مم عرض ۱۵۵ میلیمتر در ۱۳ برگ طول
 هر صفحه بسا تعلیق ۲۹۵ مم در ۳ سطر تخمیناً در قرن یازده (۱۷ میلادی)
 استنساخ گردیده جداول طلائی جلد از چرم آلبالوئی رنگ با نقش خورشید
 شعاع دار.

صلح رجانامه سی

نامه ایست که شاه عباس اول به سلطان احمد اول (۱۰۲۶ - ۱۰۱۲ هـ)
 بهنگام صدارت مرادپاشا نوشته است.
 آغاز: نظاماً للمسلطنة والجلالة والمعظمة والشوكة ورافة والعطوفة...
 ۶۶ - (H - ۱۶۳۷)

کاغذ آهاردار طول ۲۲۵ مم عرض ۱۳۵ مم در ۱۸ برگ طول هر صفحه با
 تعلیق ۶۳ مم در ۱۵ سطر در قرن دوازدهم نوشته شده مقدمه و جداول
 طلائی است.

داستان حیرت افزای فرنگ

رساله کوچکی است که در زمان سلطان سلیم سوم از طرف نویسنده ای
 مجهول در باره انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹) نوشته شده است. در آخر رساله
 قصیده ای تاریخی در باره تسلط فرانسویان بر مصر نیز آورده شده است.
 آغاز: انوار درودی که لمعان برق جهان افروزش دیده دور بین صبح صادق...

پایان